

Юлдашов К.А.

**БӨГӨТ КОЮУ ЧАРАЛАРЫН КОЛДОНУУ ТАРТИБИНДЕ КАМАККА АЛЫНГАН
ЖАКТАРДЫН УКУКТАРЫН ЧЕКТӨӨ**

Юлдашов К.А.

**ОГРАНИЧЕНИЕ ПРАВ УЧАСТНИКОВ В ОТНОШЕНИИ ЛИЦ, ЗАКЛЮЧЕННЫХ
ПОД СТРАЖУ В ПОРЯДКЕ МЕР ПРЕСЕЧЕНИЯ**

К.А. Yuldashov

**THE RESTRICTION OF THE RIGHTS OF PARTICIPANTS IN RESPECT OF PERSONS
DETAINED IN THE ORDER OF PREVENTIVE MEASURES**

УДК:342.37.(575).1

Бул илимий макалада бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын укуктук мамлелердеги чектөөлөрү талдоого алынган.

Негизги сөздөр: кодекс, берене, мыйзам, жаран, укук, кылмыш .

В данной научной статье проанализированы правовые ограничения участия в правоотношении лиц, заключенных под стражу в порядке мер пресечения.

Ключевые слова: кодекс, статья, закон, гражданин, право, преступление.

In this scientific article legal limitations on participation of persons taken into custody as a preventive measure in legal relations are analyzed.

Key words: code, article, law, citizen, law, crime.

Бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактар укуктук мамилелерде катышуусу толук кандуу жүргүзүлбөйт. Анткени алардын укуктук абалы бир канча чектөөлөр менен коштолгон. Бул чектөөлөрдү талдоого алуу менен алардын мазмунун ачып берүүгө мүмкүн.

Биздин көз караш боюнча, кандай болгондо да, укуктарды чектөө камакка алынган жактар тарабынан дал укуктарын ишке ашырууга чектөө катары белгиленүүсү керек.

Иштин баары, эл аралык актыларда укуктарды аткаруу жана ишке ашыруу гана чектелет – “өздөрүнүн укуктарын жана эркиндиктерин аткарууда ар бир адам мыйзам тарабынан орнотулган чектөөлөргө гана кабылуусу керек” [1].

Ушуга эле окшош абал Мыйзамдын 6-беренесинде ордун тапкан: “Кылмыш жасаганга шектүүлөр жана айыпталуучулар Кыргыз Республикасынын жарандары үчүн орнотулган укуктар жана эркиндиктерден пайдаланууну жана милдеттерди алып жүрүүнү ушул жана башка мыйзамдар аркылуу алдын-ала каралган чектөөлөр менен аткарышат”.

Кылмыш жасаганга шектүүлөр жана айыпталуучулар укуктун өз алдынча субъектилери болуу менен “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамында каралган чектөөлөр менен Кыргыз Республикасынын бардык жарандары менен тең катарда укук жана эркиндиктерден пайдаланышат, милдеттерди

алып жүрүшөт, “ошол эле учурда чектөөлөр укуктарды ишке ашыруудагы, анын ичинде укуктук бүтүмдөрдү жасоодогу да спецификаны жаратат” [2].

Мындай чектөөлөр, мисалы, шектүүгө жана айыпталуучуга өз алдында накталай акчаны алып жүрүүгө жана колдонууга болгон тыюулар менен байланышкан, анткени тергөө камак жайынын аймагындагы да (дүкөндөн тамак-аш продуктыларын сатып алуу), андан сырткары жердеги да (турмуш-тиричилик буюмдарын сатып алуу) бардык бүтүмдөр КРнын “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамынын 53-беренесине ылайык кылмыш иши өндүрүшүндө болгон жактын же органдын уруксаты менен накталай эмес эсептешүү аркылуу жүргүзүлөт [3] (КР нын “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамынын 27-беренеси).

Мындан сырткары, бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактар тергөө камак жайынын аймагынан сыртта калган өздөрүнүн мүлкүнөн толук өлчөмдө пайдалана ала алышпайт. Бирок бул камакка алынган жактын менчикке болгон укугу чектелүү дегенди билдирбейт. чектөөлөр мүлк ээсинин аталган укуктуулугун ишке ашырууга гана тиешелүү. Каралып жаткан көйгөйгө карата Ю.К.Толстой “Дал ушул укуктуулук (ээ болуу укуктуулугу), түрдүү субъективдүү укуктардын курамдык бөлүгү болуу менен... доогерди виндикациялык доо коюуга жарамдуу кылат. Виндикациялык доо канааттандырылган учурда доогерге “ээ болуу укугу кайтарылбайт..., болгону анын тоскоолдуксуз чындап аткарылуу мүмкүндүгү калыбына келтирилет” [4, с.186].

Ошентип, “укуктун чегинде болгон нерсени гана чектөөгө мүмкүн” [5, с.11] экендигин эсепке алып, бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактардын укуктарын чектөө деп бул укуктардын өзүн чектөөнү эмес (Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинин 1-беренеси), балким укуктарды ишке ашырууну (аткарууну) чектөөнү түшүнүү керек.

Жогоруда көрсөтүлгөндөй, камакка алынган жак жарандык-укуктук бүтүмдү ишке ашыруусу үчүн алгач кылмыш ишинин өндүрүшү колунда

болгон жактан же органдан аны ишке ашырууга уруксат алуусу керек, мындан кийин кээ бир учурларда өзүнүн өкүлүнө Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинин 3-бөлүм 203-беренесине ылайык тергөө камак жайынын башчысы тарабынан күбөлөндүрүлгөн ишеним катты бере алат (“Камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамдын 27-беренеси жана тергөө камак жайларынын ички тартип эрежелеринин 15-бөлүмү).

Башкача айтканда, камакта отурган жактын укуктук бүтүмдөргө катышуусу кылмыш иши өндүрүшү колунда болгон жактын же органдын кароосуна түздөн-түз көз-карандылыкка коюлат. Буга байланыштуу кылмыш иши өндүрүшү колунда турган жактын же органдын көрүүсү көйгөйү кызыгууну туудурат.

Бул көйгөй окумуштуулардын да, практиктердин да көнүлүн бурууда, анткени аны чечүү чоң теориялык жана колдонмо мааниге ээ.

Ушуга байланыштуу В.Н. Кудрявцевдин жана В. П. Казимирчуктун ой жүгүртүүсүнүн логикасы кызыгууну жаратат. Алар укукту ишке ашыруу юридикалык ченемге жана аны түздөн-түз колдонуу учурунда пайда болуучу жагдайга негизделет деп белгилешет. Кызмат адамы укуктук ченемди колдонуу менен жагдайды баалайт, ченемди же алардын тутумун талдайт, укуктук ченемдин мазмунун субъекттин кызыкчылыктары жана далилдери менен салыштырат, бул ченемди колдонуунун да, колдонбоонун да натыйжасын божомолдойт. Көрсөтүлгөн удаалаштыктын жыйынтыгында укук колдонуучу чечим кабыл алат жана аракеттенет же аракет кылбайт. Социалдык жагдай жак тарабынан ишке ашырылып жаткан аталган жараянга карата сырткы фактордун ролун аткарат. Жагдай укук колдонуучулук жараянга өзүнүн өзгөчөлүктөрү аркылуу, субъекттеги инсандын кызыкчылыктары, далилдери, мүнөздүү белгилери аркылуу таасир этет [6, с.85].

Ошентип, кылмыш иши өндүрүшү колунда болгон жакка же органга бүтүмдү ишке ашыргысы келген бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жакта түзүлгөн анык абалды максималдуу түрдө эсепке алуусу зарыл. Кызмат адамы камалган жактын чындап бар болгон муктаждыктарын жана көйгөйлөрүн баалоосу зарыл. Бирок, чечим кабыл алуудагы чечүүчү фактор болуп кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн максаттарына жетүүгө болгон багыт болуусу зарыл.

Биздин оюбузча, укук колдонуучунун көрүүсү зарыл нерсе. Анткени укук адамдын кылык-жоруктарынын натыйжалары алдын ала белгилүү болгон бардык мүмкүн болгон варианттары программаланган тутум эмес. Чындыгында укук так чектелген болгону менен, алкагында укуктук мамилелердин катышуучуларынын өздүк жүрүм-турумдары үчүн дайыма бошток калуучу талаа болуп саналат.

Ошентип, бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактар тарабынан укуктарын ишке ашыруу кылмыш иши өндүрүшү

колунда болгон жактын же органдын уруксаты менен чектелгендиги көрүнүп турат. Бул толук акталган көрүнүш, анткени дал ушул кылмыш иши өндүрүшү колунда турган анык бир тергөөчү же алгач тергөөчү камакка алынган жактын гана эмес, анын үй-бүлөсүнүн мүчөлөрүнүн, жакындарынын, ошондой эле жабырлануучунун да керектөөлөрүн, көйгөйлөрүн башкаларга караганда жакшы билишет. Пландаштырылган бүтүм мыйзамга же башка бир укуктук актыга туура келүүсү, укук тартиптүүлүктүн жана ыймандуулуктун негиздерине каршы болбоосу, жалган, калп же жасалма болуп саналбоосу, анын корутундусуна аракетке жөндөмсүз жактар тартылбоосу жана ал катышуучулардын укук жөндөмдүүлүктөрүнүн чегинен чыкпоосу зарыл.

Жарандык-укуктук бүтүмдү аткарууга болгон уруксатка макул болбоо сот өндүрүшүнүн маселелерин чечүүнүн кызыкчылыктарына байланыштуу, б.а., башка жактардын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктары, ошондой эле камактагы жактын өзүнүн укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын камсыз кылуу зарылчылыгы менен акталуусу мүмкүн. Иштин мазмуну камак камерасында бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган бир канча жак кармалаарында турат. Демек, ар бир камерада кичинекей бир коллективде болгону сыяктуу камерадагы тартипти караган лидер бар. Бирок, кандай гана болбосун, камакка алынган жактардын негизги бөлүгүн ачык байкалган кылмыштык жөндөмү бар адамдар түзөт жана алар ал жерде чындыгында негиздүү кармалат. Бул адамдар опузалоо, зордоо-зомбулоо, коркутуу жолдору менен камерада бирге жаткан жакты мүлкүнүн бир бөлүгүн же толугу менен белекке берүүгө, же көз-каранды кылуучу шарттарда бүтүм түзүүгө мажбур кылат.

Кылмыш иши өндүрүшү колунда болгон алдын тергөөчү ушундай жагдайдын болуу мүмкүндүгүн билүү менен, мындай учурда камакта кармалган жактын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын сактоонун өзүнчө бир кепилдиги катары болушат. Кылмыш-жаза-процесттик мыйзамдуулукта жана Кыргыз Республикасынын “Кылмыш жасаганга шектүүлөрдү жана айыпталуучуларды камакта кармоо жөнүндөгү” мыйзамында камакка алынган жактын укуктук бүтүмдө катышуусуна уруксат берүүнүн же баш тартуунун формасы каралган эмес.

Биздин көз-карашыбызда, мындай жагдайда жарандардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын козгогон тергөөнү жүргүзүп жаткан жактын же органдын бардык чечимдерине тиешелү болгон Кыргыз Республикасынын жазык-процесттик кодексинин ченемдеринин аналогиясы боюнча иш алып баруу зарыл.

Ошондуктан бүтүмгө катышууга уруксат берүүнүн же баш тартуунун формасы катары жүйөлүү (мотивированное) токтолду таануу керек. Бардык учурда мындай токтолду жазуу түрүндө даярдалуусу зарыл.

Токтомду үч нускада түзүү зарыл. Алардын бири камакта отурган жакка берилет, экинчиси кылмыш ишинин кагаздарына, ал эми үчүнчүсү камакка алынган жактын өздүк делосуна кошулуп тиркелет.

Мындай уруксаттын жазуу түрүндөгү формасын тутуунун чоң практикалык мааниси бар. Алсак, токтом юридикалык документтин маанисине ээ. Ансыз бүтүм жараксыз деп табылышы мүмкүн.

Бөгөт коюу чараларын колдонуу тартибинде камакка алынган жактар укуктук макамга ээ болушат, башкача айтканда укуктарды ишке ашырышат, Кыргыз Республикасынын бардык жарандары менен тең катарда милдеттенмелерди алып жүрүшөт, анткени камакта кармалуучулар соттун мыйзамдуу күчүнө кире элек өкүмү болмоюнча кылмыш жасаганга айыпталуучу деп тааныла элек болушат. Бирок каралып жаткан жактардын укуктарын ишке ашыруусу мыйзам актыларында каралган учурларда жана көлөмдө чектелет.

Адабияттар:

1. Адам укуктарынын жалпы Декларациясы. - 10-декабрь 1948-ж., ст.6
2. Кылмыштарды жасоо жагынан шек туудурган жана айыпталып кармалган адамдарды камакта кармоонун тартиби жана шарттары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 31-октябрындагы №150 Мыйзамы (2014.18.03. өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен) .
3. Кыргыз Республикасынын Граждандык Кодекси (2014.21.04. өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен) Жарандык кодекстин биринчи бөлүгү колдонууга киргизүү жөнүндө КР.- 1996.08.05 № 16. - Мыйзамы.
4. Толстой Ю.К. Понятие права собственности // Проблемы гражданского и административного права. Л., 1962.- с. 186.
5. Гребенников В.В. Институт собственности в условиях рыночной экономики и социального государства. М.: Манускрипт: ТЕИС, 1996.- с. 11.
6. Кудрявцев В.Н., Казимирчук В.П. Современная социология права. М., 1995.- с. 85.

Рецензент: д.ю.н., профессор Молдоев Э.Э.